

Versnelling duurzame veehouderij

Advies Versnelling van verduurzaming van de veehouderij

Uitgebracht aan de Staatssecretaris van Economische Zaken

Nr. XXX 25 oktober 2016

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Adviesvraag	3
Aanbevelingen	3
1. Versterk de voorhoede	4
2. Versnel verduurzaming met maatwerk	5
3. De hele keten activeren	6
4. Veehouderij als producent van mineralen en organische stof	7
5. Veehouder midden in de maatschappij	8
6. Financiering als sleutel voor versnelling	9
Slotbeschouwing	10
Bijlage 1 – Adviesaanvraag.....	12
Bijlage 2 – Samenstelling van de Commissie Duurzame Veehouderij.....	15
Bijlage 3 – Geraadpleegde rapporten en adviezen	16
Bijlage 4 – Geraadpleegde personen en organisaties	17
Bijlage 5 – Beperking van het vrije handelsverkeer.....	18
Bijlage 6 – Bevoegdheden van rijk, provincies en gemeenten.....	20

Inleiding

De Nederlandse veehouderij is een wereldspeler van betekenis. De sector levert, mede door een sterke exportpositie, een belangrijke bijdrage aan onze economie en werkgelegenheid en is internationaal toonaangevend waar het gaat om innovatiekracht en het ontwikkelen van nieuwe kennis. Tegelijkertijd staat de economische positie van een grote groep veehouders onder zware druk, onder meer vanwege lage (wereld)marktprijzen voor hun producten. Bovendien veroorzaakt de sector forse milieudruk en risico's voor de gezondheid van mensen en het welzijn van dieren.

De ernst van de situatie wordt breed onderkend. De afgelopen jaren is een veelheid aan initiatieven genomen om de problemen waar de veehouderijsectoren voor staan aan te pakken en verduurzaming op gang te brengen. Tot echte doorbraken heeft dit nog niet geleid. De onontkoombare realiteit dat de veehouderij belangrijk is voor onze economie en tegelijkertijd de samenleving overlast geeft, leidt tot een impasse in de maatschappelijke en politieke discussie.

Adviesvraag

De staatssecretaris van Economische Zaken heeft de Sociaal-Economische Raad op 2 mei 2016 advies gevraagd over versnelling van de verduurzaming van de veehouderij (zie bijlage 1). De staatssecretaris vraagt om concrete voorstellen voor acties en maatregelen voor betrokken partijen (overheden, sector, maatschappelijke organisaties, marktpartijen en burgers), die bijdragen aan een versnelling van de verduurzaming van de veehouderij in ecologisch, sociaal en economische opzicht. Deze verdere verduurzaming moet leiden tot betere maatschappelijke inbedding van de veehouderij.

De SER heeft de commissie Duurzame Veehouderij ingesteld om dit advies uit te brengen (zie voor de samenstelling bijlage 2). De commissie ziet in dit advies bewust af van een nieuwe analyse of het zoveelste onderzoek naar de knelpunten in de veehouderij. De afgelopen jaren is een karrevracht aan rapporten, analyses, nota's en documenten verschenen die de verduurzamingsopgaven in de veehouderij volledig in kaart hebben gebracht. Een nieuwe analyse kan daar niets wezenlijks aan toevoegen.

Marktpartijen en overheden hebben de afgelopen jaren een veelheid aan initiatieven in gang gezet, vaak gericht op segmenten van de markt. De coördinatie is echter versnipperd en het ontbreekt tot dusver aan regie, doorzettingsmacht en passende financiële stimulansen. Dit geldt voor alle sectoren binnen de veehouderij: de varkens-, melkvee-, pluimvee- en kalverhouderij. Als de noodzaak van versnelling van de verduurzaming serieus wordt genomen, dan moeten deze drie problemen met de grootste prioriteit worden aangepakt.

Aanbevelingen

Op basis van de analyses en adviezen van de afgelopen jaren (zie bijlage 3) en een groot aantal gesprekken met sleutelpersonen in de sector (zie bijlage 4), concludeert de commissie dat centrale coördinatie van de verduurzaming van de veehouderij onontkoombaar en dringend noodzakelijk is. In lijn met de ambities van de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij 2023¹, moeten transitiedoelen, transitiepaden en verantwoordelijken van de initiatieven stelselmatig in beeld en met elkaar in samenhang worden gebracht. Dit dient per veehouderijsector, over de sectoren heen en in de keten te gebeuren, op een zodanige wijze dat alle partijen zicht houden op en zich inzetten voor de noodzakelijke voortgang. Dit vraagt om een onafhankelijke regie zoals die onder andere bij het Energieakkoord voor duurzame groei en de Deltacommissaris is geïntroduceerd.

¹ De Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij kent 15 ambities en tussentijdse mijlpalen die de route naar 2023 markeren (zie: www.udv.nl)

Voor verduurzaming van de veehouderij beveelt de commissie het volgende aan:

- Het kabinet benoemt, in afstemming met betrokken partijen, een regisseur duurzame veehouderij die alle partijen binnen de veehouderijsectoren en –ketens aanspreekt op de voortgang van verduurzaming, aanbevelingen doet voor bijstelling van beleid, waar nodig tussentijdse interventies pleegt en sectorbrede initiatieven coördineert. Deze regisseur rapporteert jaarlijks over de voortgang aan de betrokken partijen en het kabinet, die de rapportage aan de Kamer stuurt. Hij is onpartijdig en onafhankelijk, wordt ondersteund door een kleine staf en consulteert een kerngroep met vertegenwoordigers van de sectorale regiegroepen (zie onder), representanten van de voorhoede van het transitiedenken, de retail en maatschappelijke organisaties. Bovendien beschikt hij over een substantieel budget om waar nodig initiatieven in gang te zetten en voor gedegen monitoring door een onafhankelijke instantie.
- Elk van de veehouderijsectoren (pluimvee, melkvee, vleeskalveren en varkens) geeft invulling aan een krachtige regiefunctie, door versterking van een bestaand regieorgaan of door instelling van een nieuwe regiegroep, die voor die sector de transitiedoelen en transitiepaden definieert, bestaande initiatieven versterkt, nieuwe initiatieven in gang zet en verantwoordelijken benoemt. In deze regiegroep dient minimaal een vertegenwoordiger van het bedrijfsleven, de nationale en provinciale overheid en de banken deel te nemen en iemand uit de voorhoede van het transitiedenken.

Voor de versnelling van de verduurzaming van de Nederlandse veehouderij is krachtige coördinatie een voorwaarde. De sectorale regiegroepen en de centrale regisseur werken hierin nauw samen.

De commissie doet voor de uitvoering van de versnelling een aantal aanbevelingen die hieronder nader worden uitgewerkt. De commissie realiseert zich dat sommige van deze aanbevelingen tot maatschappelijke discussie zullen leiden en op weerstand kunnen stuiten, maar zij acht de maatregelen noodzakelijk voor het realiseren van een vitale, duurzame en maatschappelijk geaccepteerde veehouderij.

1. Allereerst is het essentieel om de voorhoede van duurzame ondernemers en ondernemingen gericht te ondersteunen en versterken. Zij bouwt aan het nieuwe toekomstperspectief voor de sector.
2. Ten tweede adviseert de commissie maatwerk per veehouderijsector. Er zijn immers grote verschillen in de situatie tussen de melkveehouderij, de varkenshouderij, de pluimveehouderij en de kalverhouderij.
3. Ten derde moeten alle schakels in de keten actief meedoen, inclusief de retail en de verwerkende industrie om resultaat te kunnen boeken.
4. Ten vierde benadrukt de commissie de waarde van mest als het vierde product van de veehouderij.
5. Ten vijfde pleit de commissie ervoor om de veehouder (weer) midden in de maatschappij te plaatsen.
6. Tenslotte doet de commissie een aantal voorstellen voor financiering.

1. Versterk de voorhoede

De commissie constateert dat bedrijven die zich kunnen en willen ontwikkelen richting een duurzame, toekomstbestendige en maatschappelijk geaccepteerde veehouderij (de voorhoede), meer fysieke ruimte en ondersteuning nodig hebben. Nu worden zij geremd in hun ontwikkeling door ambivalent beleid waarin bedrijven die zich niet meer kunnen of willen ontwikkelen, vaak de koers bepalen.

De volgende aanbevelingen dienen om deze bedrijven in de voorhoede te versterken:

- Overheden, banken en bedrijfsleven ontwikkelen een gerichte stimuleringsaanpak om de voorhoede van ondernemers te ondersteunen. De commissie mikt hier op een brede voorhoede, in de orde van circa 30 procent van de ondernemers. Deze voorhoede onderscheidt zich door te produceren met de best beschikbare technieken

voor duurzaam produceren, gezondheid², dierenwelzijn, voedselkwaliteit en voedselintegriteit³. De verbinding tussen deze brede voorhoede en de pioniers die excelleren in ecologisch en circulair produceren, is cruciaal.

- Een groep van experts wordt gevraagd de stimuleringsaanpak nader te concretiseren in termen van instrumenten, middelen, voorwaarden en verplichtingen. Onderdeel daarvan is de aanwijzing van best beschikbare technieken, inclusief de regelmatige actualisering daarvan.
- Ondernemingen die voldoen aan de voorwaarden en verplichtingen die met de stimuleringsaanpak zijn verbonden, kunnen een beroep op de volgende ondersteuning doen:
 - a. Experimenteerruimte in regelgeving (tijdelijke vrijstellingen door Rijk en decentrale overheden) bij introductie van innovatieve duurzame concepten.
 - b. Goede toegang tot financiering (van banken en overheden): toegang tot Groenfinanciering en fiscaal voordeel moet worden verbreed. Ook is meer regie over de beschikbare financieringsopties nodig, zodat de voorhoede van ondernemers wordt begeleid naar een passend financieringsaanbod. Dit geldt voor bancaire leningen, garantiefaciliteiten, groenfinanciering en subsidies. Daarnaast inzet van Europese middelen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en ontwikkeling van nieuwe instrumenten, zoals groene leges⁴.
 - c. Ruimte voor groei, in de vorm van ruimtelijke vergunningen en voorrang bij de verdeling van dierrechten/fosfaatrechten.
 - d. Ondersteuning vanuit Nederlandse kennisinstellingen ten behoeve van onderzoek en innovatie en voor kennisoverdracht met andere ondernemers in de voorhoede, middels de publiek-private fondsen van de topsector Agro & Food.

2. Versnel verduurzaming met maatwerk

De commissie constateert dat er grote verschillen bestaan tussen de varkens-, melkvee-pluimvee- en kalverhouderij. De afgelopen tijd is er vooral veel aandacht voor de problemen in de varkenshouderij, maar zonder een gerichte aanpak zullen zich de komende jaren ook in de sectoren pluimvee, melkvee en vleeskalveren grote economische, ecologische of sociale problemen voordoen. De commissie adviseert dit niet af te wachten maar de verduurzaming te versnellen om deze problemen zo veel mogelijk te voorkomen. Naast gemeenschappelijke elementen, zoals kwaliteitsborging, is voor verduurzaming van de veehouderij maatwerk per sector nodig.

De volgende aanbevelingen dienen deze versnelling in gang te zetten:

- Met het vervallen van de productschappen zijn in ons land de mogelijkheden voor het maken van verbindende afspraken met alle ondernemers fors beperkt. Nederland is gehouden aan de EU-verordening die verbindende afspraken binnen de landbouwsector regelt⁵. De commissie krijgt echter diverse signalen dat deze verordening meer mogelijkheden biedt dan de Nederlandse overheid op dit moment toelaat. De commissie roept het kabinet op om het bedrijfsleven het instrument van de Algemeen Verbindend Verklaring te laten benutten waar dit kan helpen verduurzaming te versnellen. Dit instrument is noodzakelijk voor ondersteuning van collectieve initiatieven voor verduurzaming die kwetsbaar zijn voor free rider gedrag.

² De Gezondheidsraad (2015) wijst erop dat de jarenlange daling van het antibioticagebruik in de Nederlandse veehouderij in 2014 afvlakte (varkens, kalveren) of omsloeg in een toename (vleeskuikens). In 2014 bleef de incidentie van antibioticaresistente bacteriën stabiel. Dit wijst volgens de Gezondheidsraad in de richting van een oorzakelijk verband tussen antibioticagebruik in de veehouderij en resistentievorming.

³ Onder voedselintegriteit wordt hier eerlijke en transparante productie verstaan, waarbij fraude met voedsel ingrediënten en misleiding met onjuiste productinformatie zijn uitgesloten

⁴ De gemeente Enschede is vorig jaar gestart met een pilot met groene leges. Inwoners die hun woning duurzaam willen verbouwen, worden vrijgesteld van leges. De kwijtschelding kan bij ingrijpende verbouwingen oplopen tot 4000 à 5000 euro.

⁵ Verordening nr. 1308/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 17 december 2013 tot vaststelling van een gemeenschappelijk ordening van de markten voor landbouwproducten, artikel 164

Dan gaat het bijvoorbeeld om financiering door gemeenschappelijke fondsvorming in aanvulling op financiering van overheden en banken.

- In navolging van de regiegroep-Rosenthal voor (economische) vitalisering van de varkenssector, zouden leidende partijen binnen de pluimvee-, melkvee- en kalverhouderij met overheid en banken gezamenlijk invulling moeten geven aan een regiefunctie voor verduurzaming, door versterking van een bestaand regieorgaan - zoals dat bijvoorbeeld bestaat voor het programma Duurzame Zuivelketen⁶ - of door instelling van een nieuwe regiegroep.
- Elke regiegroep stelt een uitvoeringsagenda voor versnelling van de verduurzaming binnen de eigen sector op. Op basis van de lange termijn ambities die zijn geformuleerd binnen de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij 2023⁷, ontwikkelt de regiegroep de agenda voor de sector, met concrete (tussen-) doelen en transitiepaden en een maatwerkpaak die aansluit bij de specifieke kansen en problemen van de sector.
- In de uitvoeringsagenda wordt per sector ook nadrukkelijk de positie en rol van de werknemers in deze transitie benoemd. Werknemers ondervinden de effecten van de te nemen maatregelen en kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan verduurzaming van de onderneming waarin ze werkzaam zijn.
- Naast het actief stimuleren van bedrijven in de voorhoede, zijn ook maatregelen nodig voor ondernemers zonder economisch toekomstperspectief, zodat deze hun bedrijf kunnen afbouwen. Ook hier is maatwerk per sector van belang. In de tuinbouw (coalitie HOT) en de varkenshouderij (regiegroep-Rosenthal) hebben sectorpartijen met steun van een bank een ontwikkelingsbedrijf opgericht. Dit ontwikkelingsbedrijf koopt gericht bedrijven op en verkoopt deze ruimte aan de voorhoede van bedrijven met ontwikkelingswens en perspectief. Een dergelijke aanpak zou ook in andere veehouderijsectoren nieuwe kansen kunnen bieden voor de voorhoede van ondernemers en voorkomen dat de schulden van niet-renderende bedrijven verder oplopen. Daarnaast hebben regionale overheden een rol in de sanering en herbestemming van vrijkomende agrarische bebouwing. Voorkomen van leegstand en illegale praktijken gaan hier hand in hand met het bieden van ruimte aan voorhoedebedrijven en het bevorderen van leefbaarheid en toerisme.

3. De hele keten activeren

De economische positie van een grote groep veehouders staat onder zware druk vanwege lage prijzen voor hun producten op nationale en internationale markten. De commissie is zich ervan bewust dat verduurzaming van de Nederlandse veehouderij tot een prijsstijging van dierlijke producten kan leiden. Bij een hogere kwaliteit hoort ook een hogere prijs die door de gehele keten heen moet worden waargemaakt. Een groeiende groep ondernemers kiest daarom voor productie in gesloten ketens, waar meerwaarde door duurzame productie wordt gerealiseerd. Een versnelling van de verduurzaming van de veehouderij is volgens de commissie alleen te realiseren als – naast veehouders, overheid en banken – ook andere schakels in de keten (veevoederbedrijven, dierenartsen, verwerkende industrie en retail) actief participeren. De commissie dringt aan op een actievere bijdrage van alle schakels in de verschillende ketens.

De volgende aanbevelingen beogen activering van de hele keten:

- De commissie roept bedrijven in de verwerkende industrie en de retail op om meer verantwoordelijkheid en initiatief te nemen in het informeren van consumenten over de productketens van vlees, zuivel en eieren. Door versterking van de bestaande platforms en etikettering wordt de consument meegenomen in de verduurzaming. Met inzet van nieuwe informatietechnologie kan toegankelijke informatie worden gegeven over de herkomst en de productiewijze en de gehele keten van grond tot

⁶ De Duurzame Zuivelketen is een gezamenlijk initiatief van de Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO) en LTO Nederland. Zie: <http://www.duurzamezuivelketen.nl/visie>

⁷ De Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij kent 15 ambities en tussentijdse mijlpalen die de route naar 2023 markeren (zie: www.udv.nl)

mond. Ook de kostenverdeling in ketens dient daarbij transparant te zijn. Wanneer retailers hierin een voortrekkersrol nemen, bereiken zij een grote groep burgers, consumenten en niet te vergeten werknemers. Ook de agenderende rol van maatschappelijke organisaties is en blijft volgens de commissie van groot belang.

- De commissie roept bedrijven in alle schakels van de keten op om privaatrechtelijke aansprakelijkheid in hun productketens te organiseren en te implementeren. De wettelijke mogelijkheden zijn daarvoor beschikbaar⁸. In contracten en inkoopvoorwaarden kunnen leveranciers en klanten met elkaar afspraken maken over aansprakelijkheid, op grond waarvan ze elkaar aanspreken op onwenselijke activiteiten. Deze ketenaansprakelijkheid kan bijdragen aan het vertrouwen van de maatschappij in de kwaliteit en integriteit van het voedsel en helpt om free riders uit te bannen.
- De Nederlandse retail levert al een belangrijke bijdrage aan de verduurzaming met hun dedicated supply chains en met initiatieven zoals de Kip van Morgen, het Varken van Morgen, Biefselect en Weidegang. De retail pakt deze rol voor het vers vlees segment en tot dusver beperkt voor verwerkte producten. De commissie dringt bij de retail aan om haar voorbeeldrol in de verduurzaming verder uit te bouwen. Door consumenten en werknemers actief te informeren en door zich te blijven onderscheiden met een groot en groeiend assortiment van duurzame vlees-, ei- en zuivelproducten, op weg naar een volledig duurzaam assortiment.
- De Nederlandse veehouderij opereert in een open, internationale markt waar concurreren op prijs het dominante businessmodel is. In deze open markt kan Nederland niet eenzijdig hogere kwaliteitseisen stellen aan vlees- en vleesproducten. Het is lidstaten verboden om maatregelen te treffen die de handel binnen de Europese Unie kunnen belemmeren, tenzij om dwingende redenen van algemeen belang (zie bijlage 5). Tegen die achtergrond adviseert de commissie de overheid om met de Nederlandse retail te spreken over brede introductie van systemen waarin allianties van retailers en toeleveranciers op basis van vrijwilligheid bovenwettelijke eisen stellen en handhaven, ook voor geïmporteerde producten⁹. Ook roept de commissie de Nederlandse overheid op om binnen Europa de urgentie van verduurzaming actief uit te dragen en een kopgroep te vormen met gelijkgestemde landen. Deze kopgroep dient bij de Europese Unie aan te dringen op verdergaande verduurzaming van de veehouderij met een beleid gericht op onder meer productiewijze, gezondheid, voedselveiligheid en dierenwelzijn, zowel voor vers vlees als voor vlees dat in producten is verwerkt.
- De commissie dringt bij de overheid aan om de ruimte in het (Europese) mededingingsbeleid voor het maken van ketenafspraken over verduurzaming maximaal te benutten en waar mogelijk te vergroten. Dit in lijn met het pleidooi van de SER¹⁰ voor meer duidelijkheid vooraf over de beoordeling van duurzaamheidsafspraken binnen het mededingingsrecht en realisatie van een bepaalde experimenteerruimte voor duurzaamheidsinitiatieven waarvan de effecten voor de maatschappelijke welvaart niet op voorhand duidelijk zijn.

4. Veehouderij als producent van mineralen en organische stof

Mest als product wordt momenteel ondergewaardeerd in Nederland: een deel wordt afgezet op eigen land binnen de daarvoor geldende regels, het "bedrijfsoverschot" wordt elders als een afvalproduct verwerkt. De waarde van mest kan beter worden verzilverd als het wordt opgewerkt tot specifieke producten die een marktwaarde hebben. Zo is de landbouw gebaat bij een circulair agro-ecosysteem waarin het organische materiaal en mineralen uit mest in gescheiden vorm zo hoogwaardig mogelijk worden benut, als bodemverbeteraar respectievelijk kunstmestvervanger of voedingsadditief. Of om zo

⁸ Eindrapportage Task Force Voedselvertrouwen. Bij brief van 9 april 2015 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de resultaten van de Task Force (brief met kenmerk DGAN-PAV/15035450)

⁹ Zie bijvoorbeeld het internationale GlobalGap kwaliteitssysteem (<http://www.globalgap.org>)

¹⁰ Reactie van de SER op de ontwerp-aangepaste beleidsregel mededinging en duurzaamheid. Samen met Consumentenbond en Stichting Natuur en Milieu. Den Haag, 26 januari 2016

extra koolstof in de bodem vast te leggen, als bijdrage aan de mitigatie van broeikasgassen.

Terwijl mest als afvalproduct op dit moment grote milieudruk oplevert kan de grondstof mest het vierde product van de veehouderij worden, naast melk, eieren en vlees. De producten uit mest moeten dan wel aan hoge kwaliteitseisen voldoen. Dit stelt randvoorwaarden aan opvang, transport en behandeling van mest in de veehouderij en de verwerkingsketen.

Het kabinet heeft recent in de Rijksbrede Visie Circulaire Economie aangegeven dat bestaande (inter-)nationale mestregelgeving aangepast zal moeten worden om te voldoen aan de eisen die de circulaire economie stelt. Het kabinetsbeleid is erop gericht om de Nederlandse economie in 2030 voor 50 procent circulair te laten zijn en voor 100 procent in 2050.

Met de volgende aanbevelingen beoogt de commissie de stappen op weg naar een circulaire economie met grotere urgentie te zetten en de hoogwaardige benutting van mest te versnellen:

- Mestopwerking tot producten met een marktwaarde dient de nieuwe standaard te worden. De overheid dient opwerking van mest, tot marktwaardige producten volgens de best beschikbare technieken, verplicht te stellen voor het zogenaamde "bedrijfsoverschot" en de sector dient te bevorderen dat de mest die binnen het bedrijf blijft, zo hoogwaardig mogelijk wordt benut.
- Om de ontwikkeling van de nationale en internationale markt voor hoogwaardige mestproducten te bevorderen is het nodig dat overheid en sector een systeem voor kwaliteitsborging van mest ontwikkelen, bijvoorbeeld door aanscherping van de bestaande certificering voor meststoffen. Het aankopen van mest die niet aan deze kwaliteitseisen voldoet, moet met een milieuheffing worden ontmoedigd.
- Om een stabiele markt voor hoogwaardige mestproducten te borgen, zijn meerjarige afspraken over afzet van mest als grondstof in binnen- en buitenland cruciaal. Daarbij dienen de eisen die de markt stelt aan de functionaliteit van hoogwaardige organische fracties uit mest (vezels, compost, aarde, bacteriële biomassa, etcetera) voor bodemverbetering en industriële toepassingen verder te worden gespecificeerd.
- Regelgeving die meststoffen van dierlijke oorsprong nadelig in de afzet maakt ten opzichte van gelijkwaardige meststoffen van gemijnde grondstoffen moet worden aangepast. De positieve lijst van toegestane producten moet vanuit oogpunt van circulariteit worden uitgebreid.
- Technieken om hoogwaardig organisch materiaal uit mest te winnen, bij voorkeur gescheiden van de minerale fractie (met name fosfaat, stikstof, kalium en zink) die daarbij als afzonderlijke bijproducten worden gewonnen, moeten versneld worden opgeschaald. De commissie adviseert de overheid hiervoor een stimuleringsregeling in te richten.
- Er dient een nationaal innovatieprogramma met publiek-private financiering te komen om de omslag naar mest als grondstof in een circulaire economie en een neutrale fosfaat balans te maken. Daarbij moet ook worden gekeken naar beïnvloeding van de mest kwantiteit en kwaliteit via geraffineerde diervoeders die beter door de dieren worden benut.

5. Veehouder midden in de maatschappij

Verduurzaming van de veehouderij moet leiden tot een betere maatschappelijke inbedding. De commissie constateert dat daarvoor extra acties nodig zijn, in aanvulling op de voorgaande aanbevelingen:

- De Nederlandse veehouderij is internationaal toonaangevend waar het gaat om innovatiekracht en het ontwikkelen van nieuwe kennis. Een voorhoede van het bedrijfsleven heeft de afgelopen jaren geïnvesteerd in innovaties en initiatieven gericht op duurzaamheid. Toch is er vanuit de samenleving het gevoel dat de veehouderij nog veel te weinig resultaten in de verduurzaming heeft geboekt en staat de veehouder soms te ver af van de maatschappij. Van groot belang is dat het

maatschappelijk debat tussen verschillende actoren, inclusief de veehouder zelf, wordt geëntameerd.

- Mede onder druk van maatschappelijke discussies over dierenwelzijn, gezondheidsrisico's en milieuoverlast zijn binnen de sector de afgelopen jaren aanscherpingen van regels doorgevoerd. In de praktijk worden die aangescherpte regels te weinig gehandhaafd. Dit schaadt de maatschappelijke waardering voor de sector en het vertrouwen in de overheid. Bovendien frustreert het de bedrijven die wel willen veranderen en investeren. Tegen die achtergrond wijst de commissie met nadruk op de aanwijzingsbevoegdheid onder de Wet Ruimtelijke Ordening¹¹. Deze bevoegdheid regelt het interbestuurlijk toezicht op handhaving en naleving van regels en normen. Als een gemeente regels en normen onvoldoende handhaaft, is de provincie bevoegd om deze gemeente te verplichten tot het nemen van maatregelen. Bij gebrekkige handhaving door de provincie heeft het Rijk deze bevoegdheid. Tot dusver wordt zelden van deze bevoegdheid gebruik gemaakt. Het is zaak dat het Rijk en de provincies consequent van deze bevoegdheid gebruik maken – ook in economische moeilijke tijden – als provincies of gemeenten nalaten de bestaande regels en normen te handhaven (zie bijlage 6 voor een overzicht van bevoegdheden van rijk, provincies en gemeenten).
- Een regionale dialoog tussen ondernemers, werknemers en burgers is nodig om de veehouder weer midden in de maatschappij te plaatsen. Dit geldt niet alleen in de regio's waar door ruimtelijke concentratie van bedrijven de kans op overlast groter is. In de regio wordt ook zichtbaar hoeveel verschillende vormen van veehouderij in ons land naast elkaar bestaan. Ondernemers en hun werknemers kunnen laten zien hoe zij dierenwelzijn en ecologische en natuurwaarden integreren in hun bedrijfsvoering. Bijvoorbeeld bij natuur-inclusieve veehouderij, waarin varkens of koeien een rol vervullen bij het onderhoud van natuur en landschap. Een regionale dialoog biedt veehouders de kans te laten zien waar men trots op is en hoe gemotiveerd men is om problemen op te lossen. Belangrijk zijn ook regionale initiatieven zoals de versnellingsagenda Noord-Nederland en 'Vallei boert bewust'. Hierin werkt de sector samen met maatschappelijke organisaties en regionale overheden. De commissie roept regionale overheden en sectororganisaties op om samenwerking en dialoog in de regio te bevorderen. Startsubsidies, uit provinciale middelen of het Europees plattelandsbeleid, kunnen hierbij behulpzaam zijn.

6. Financiering als sleutel voor versnelling

Financiering is essentieel om verduurzaming van de veehouderij te versnellen. Bijvoorbeeld bij versterking van de voorhoede van ondernemers of voor het opkopen van niet-renderende bedrijven. Ook de toepassing van innovaties in de sector en de ontwikkeling van een markt voor mest als het vierde product van de veehouderij zal aanvankelijk forse investeringen vragen. En financiële middelen zijn nodig voor communicatiecampagnes waarmee alle partijen in de sector en de keten consumenten en werknemers informeren over het belang van een duurzame veehouderij. De toegang tot passende financiering dient te worden verbeterd.

Voor een belangrijk deel kan de benodigde financiering door marktpartijen zelf worden opgebracht. Hierbij kan in de eerste plaats worden gedacht aan sectorfondsen op basis van vrijwillige of verplichte bijdragen vanuit de sector. Verplichte bijdragen vereisen wel de inzet van het instrument van de Algemeen Verbindend Verklaring. Daarnaast kan worden gedacht aan bancaire financiering en privaat of publiek-privaat gefinancierde revolverende fondsen.

Overheidsfinanciering is gerechtvaardigd en onmisbaar als marktwerking ontoereikend is om maatschappelijke waarden te borgen. Een voorbeeld is subsidie voor onderzoek en innovatie, of voor de marktintroductie van duurzame producten en diensten. Zo zouden kleine veehouders met vernieuwende ideeën geholpen zijn met financiering voor

¹¹ Onder de nieuwe Omgevingswet wordt de aanwijzingsbevoegdheid vervangen door een instructiebevoegdheid.

toegepast onderzoek. Deze groep kan vaak niet voldoen aan de 50% eigen financiering die wordt geëist van de PPS in het topsectorenbeleid. Daarnaast kan worden gedacht aan verbreding van de fiscale stimulering, in de vorm van groenfinanciering, heffingen of vrijstellingen en investeringsaftrek met vervroegde afschrijving. Fiscale instrumenten worden nu al veelvuldig ingezet om milieu- en klimaatdoelen te realiseren. Ook kan een beroep op de overheid worden gedaan voor garantstelling bij leningen.

Ten behoeve van de gedachtenvorming hieronder een overzicht van mogelijke vormen van financiering.

Sectorfondsen	
	Vrijwillige opslag
	Verplichte heffing (AVV)
Private financiering	
	Bancaire lening
	Revolverend fonds
Subsidies	
	Innovatiefondsen
	Exploitatiesubsidie (SDE ⁺)
	Provinciale subsidie
	Europese fondsen (GLB)
Fiscaal instrumentarium	
	Groenfinanciering
	Regulerende milieuheffing
	Groene legesvrijstelling
	Investeringsaftrek met vervroegde afschrijving
	Verhoging van BTW op vlees, zuivel en eieren
Garantiefaciliteiten	
	Garantstelling landbouw
	Garantstelling plus

Binnen het tijdsbestek van dit advies kan de commissie niet tot een aanwijzing van preferente vorm(en) van financiering komen. Elk van de genoemde vormen van financiering heeft eigen karakteristieken en toepassingen. Verdere uitwerking dient te worden gegeven aan deze vormen van financiering vanuit de specifieke behoeften die elders in dit advies zijn benoemd. Daarbij wijst de commissie ook op de noodzaak van meer regie over de beschikbare financieringsopties, zodat ondernemers begeleid worden naar passende financiering.

Slotbeschouwing

In zijn adviesvraag heeft de staatssecretaris van Economische Zaken gevraagd om concrete voorstellen voor acties en maatregelen voor betrokken partijen (overheden, sector, maatschappelijke organisaties, marktpartijen en burgers), die bijdragen aan een versnelling van de verduurzaming van de veehouderij in ecologisch, sociaal en economisch opzicht.

Om deze vraag te beantwoorden heeft de SER-commissie Duurzame Veehouderij de reeds gemaakte rapporten, analyses, nota's en documenten bestudeerd. Op basis van de beschikbare informatie en een groot aantal gesprekken met sleutelpersonen in de sector, komt de commissie tot de conclusie dat tot nu toe krachtige regie heeft ontbroken om daadwerkelijk de versnelling van de verduurzaming in gang te zetten. Partijen moeten worden afgerekend op resultaten en niet op goede bedoelingen. Overheden moeten grenzen durven stellen en zonder aarzeling ingrijpen als gemaakte afspraken niet worden nagekomen.

Het versnellen van de verduurzaming heeft onherroepelijk consequenties voor alle schakels in de keten, van producent tot consument. We zijn echter op het punt gekomen dat de economische positie van een grote groep bedrijven in de veehouderijsectoren dramatisch is en dat de milieudruk door en de risico's van de veehouderij voor de volksgezondheid maatschappelijk niet meer geaccepteerd worden. In die context is het onontkoombaar dat overheid en bedrijfsleven gezamenlijk serieus het heft in handen nemen en verduurzaming van de veehouderij versnellen. Met als resultaat dat de veehouderij weer geaccepteerd midden in de maatschappij komt te staan.

Den Haag, 25 oktober 2016

E.H.Th.M. Nijpels
voorzitter

R.A.P.M. Weterings
secretaris

Bijlage 1 – Adviesaanvraag

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Sociaal-Economische Raad
T.a.v. mevrouw drs. M.I. Hamer
Postbus 90405
2509 LK DEN HAAG

Datum 2 mei 2016
Betreft Advies over versnelling verduurzaming veehouderij

Geachte mevrouw Hamer,

Op 17 februari jl. heb ik de Tweede Kamer geïnformeerd dat ik graag geadviseerd wordt over hoe de verduurzaming van de intensieve veehouderij kan worden versneld. In overleg met betrokken sectorpartijen heb ik besloten de Sociaal-Economische Raad te vragen deze adviesaanvraag uit te voeren. Ik verzoek u daartoe een 'artikel 43 commissie' (conform de Wet op de SER) in te stellen.

De centrale adviesvraag is te komen met concrete voorstellen voor acties en maatregelen voor betrokken partijen (overheden, sector, maatschappelijke organisaties, marktpartijen en burgers), die bijdragen aan een verdere verduurzaming van de intensieve veehouderij in ecologisch, sociaal en economisch opzicht. Deze verdere verduurzaming moet leiden tot betere maatschappelijke inbedding van de intensieve veehouderij.

Een versnelling van de verduurzaming van de veehouderij

De Nederlandse agrarische sector is wereldspeler, wat blijkt uit de tweede plaats die ze inneemt op het gebied van agrarische export. Zij is daarmee een motor voor de economie en toonaangevend waar het gaat om innovatiekracht en het ontwikkelen van nieuwe kennis. Nederland kan hierdoor ook bijdragen aan de wereldwijde voedselzekerheid met het oog op een groeiende wereldbevolking. De afgelopen tijd hebben de melkveehouderij en de varkenshouderij te kampen gehad met grote marktproblemen. Voor een toekomstgerichte duurzaam producerende veehouderij is het versterken van de marktkracht en marktorientatie van belang.

Tegelijkertijd staat de maatschappelijke waardering voor de sector onder druk door vragen over dierenwelzijn en milieu. De risico's voor de volksgezondheid, schaalvergroting en de inpassing van veehouderijbedrijven in hun omgeving maken deel uit van het maatschappelijke debat. De maatschappelijke waardering voor producten uit de veehouderijketens is niet meer vanzelfsprekend. De Q-koortsuitbraak en affaires met voedsel fraude hebben daar ook aanleiding toe gegeven. De veehouderij staat in toenemende mate ter discussie door lokale overlast, onduidelijkheid over risico's voor de volksgezondheid, zorgen over dierenwelzijn en over de leefbaarheid in lokale gemeenschappen. Het besef neemt

Directoraat-generaal Agro en Natuur

Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Behandeld door

ir. L.A.M. van Erve

T 070 378 5944
L.A.M.vanErve@minez.nl

Ons kenmerk

DGAN-PAV / 16066449

Directoraat-generaal Agro en Natuur
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit

Ons kenmerk
DGAN-PAV / 16047073

toe dat de veehouderij grenzen bereikt heeft en dat in veedichte gebieden sprake is van overbelaste situaties die met voorrang moeten worden opgelost. De belangrijkste boodschap van de destijds ingestelde Commissies Alders en Van Doorn was dat de veehouderij verder moet verduurzamen. Knelpunten daarbij zijn met name de effecten van veehouderijen op de kwaliteit van de leefomgeving (gezondheid, milieu), de maatschappelijke inbedding van de veehouderij en de vraag welke ontwikkelingsruimte de veehouderij heeft.

Versnelling verduurzaming

Het kabinet zet in op een verdere versnelling van de verduurzaming van de veehouderij. Hoewel er in de afgelopen jaren op verschillende thema's vanuit de veehouderij betekenisvolle stappen zijn gezet, is het noodzakelijk om ook in de komende periode vooruitgang te blijven boeken naar een meer duurzame, diervriendelijke en economisch rendabele veehouderij. Verschillende maatregelen zijn reeds genomen en verschillende initiatieven zijn door en met de verschillende ketenpartijen uitgerold, zoals nieuwe marktconcepten vanuit de retail voor kip en varkensvlees, de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij, de Alliantie Verduurzaming Voedsel, Duurzame Zuivelketen, het Recept Duurzaam Varkensvlees en de Regiegroep vitale varkenshouderij. Deze bieden een goede basis om met betrokken partijen verdere stappen te nemen.

Adviesvraag

Centraal in de adviesvraag staat de toekomst van de veehouderij. Specifiek gaat het om het verbeteren van de economische perspectieven, verdere verduurzaming en versterking van het maatschappelijk draagvlak. Daarmee moet een vervolg worden gegeven aan het advies 'Al het vlees duurzaam in 2020' van de Commissie Van Doorn. Ik wil u vragen te komen met concrete voorstellen voor acties en maatregelen voor betrokken partijen (overheden, sector, maatschappelijke organisaties, marktpartijen en burgers), die bijdragen aan een verdere verduurzaming van de intensieve veehouderij in ecologisch, sociaal en economisch opzicht. Deze verdere verduurzaming moet leiden tot betere maatschappelijke inbedding van de intensieve veehouderij.

Verzoek tot instellen artikel 43 commissie

Ik wil u vragen ten behoeve van deze adviesvraag een artikel 43 commissie (conform de Wet op de SER) in te stellen. Wat betreft de samenstelling van deze commissie verzoek ik u de heer Ed Nijpels als voorzitter aan te stellen en deze commissie voorts samen te stellen met in ieder geval mevrouw Joszi Smeets en de heren Martin Scholten, Felix Rottenberg, Ruud Huirne en de heer Hans Hoogeveen aan te wijzen als ministerieel vertegenwoordiger. Het is uiteraard aan de SER om eventueel leden aan de commissie toe te voegen. Ik verzoek de SER-commissie tot slot nadrukkelijk om de sector te betrekken in het adviestraject.

**Directoraat-generaal Agro en
Natuur**
Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Ons kenmerk
DGAN-PAV / 16047073

Planning

Ik verzoek de artikel 43 commissie rond de zomer 2016 haar advies op te leveren.

Hoogachtend,

Martijn van Dam
Staatssecretaris van Economische Zaken

Bijlage 2 – Samenstelling van de Commissie Duurzame Veehouderij

Ed Nijpels	Kroonlid SER (voorzitter)
Jaap Bosma	CNV
Ruud Huirne	Rabobank
Frits Mandersloot	LTO Nederland
Felix Rottenberg	Bestuurder en zelfstandig adviseur
Martin Scholten	Wageningen UR
Joszi Smeets	Youth Food Movement / Food Hub
Hans Hoogeveen	vertegenwoordiger ministerie EZ (tot 1-9-2016)
Marjolijn Sonnema	vertegenwoordiger ministerie EZ (vanaf 1-9-2016)

Secretariaat:

Bregje van Erven	ministerie EZ
Rob Weterings	SER

Bijlage 3 – Geraadpleegde rapporten en adviezen

1. Al het vlees duurzaam in 2020, Commissie van Doorn (2011)
2. Van Mega naar beter, Hans Alders (2011)
3. Actieplan Vitalisering Varkenshouderij, Regiegroep Rosenthal (2016)
4. Uitvoeringsagenda duurzame veehouderij (2009) en de verschillende voortgangsrapportages (2015, 2016)
5. Agenda Alliantie verduurzaming voedsel
6. Actieplan (2013) en eindrapportage (2015) Task Force Voedselvertrouwen
7. Duurzame Zuivelketen (NZO, LTO)
8. Recept voor duurzaam varkensvlees, LTO/NVV/COV
9. De Mestmarathon. Natuur en Milieu (2016)
10. Kip in Nederland, Nepluvi
11. Kabinetsstandpunt omvang intensieve veehouderij en schaalgrootte (2013)
12. Beleidsbrief dierenwelzijn
13. Briefadvies Aanscherping antibioticagebruik bij dieren. Gezondheidsraad, publicatienr. 2015/31 d.d. 16 december 2015
14. Reactie op beleidsregel mededinging en duurzaamheid, SER / Consumentenbond / Stichting Natuur en Milieu (2016)
15. Waarden van de Landbouw, SER (2008)
16. Totaal aanpak Vitaal, Gezond en Duurzaam kalf (2016).

Bijlage 4 – Geraadpleegde personen en organisaties

Albert-Jan Maat, LTO Nederland
 Peter Poortinga, Plukon
 Hendrik de Vor, Coppens Diervoeding
 Francis Kint en Bert Urlings, VION
 Hans Huijbers, ZLTO
 Henny Swinkels, Van Drie Groep
 Werner Buck, Friesland Campina
 Kees Romijn, LTO melkveehouderij
 Harm Wiegiersma en Irene van der Sar, Nederlandse Melkveehoudersvakbond
 Gert-Jan Oplaat, Nepluvi
 De Vor, Coppens Diervoeding
 Frans Keurentjes, Dirk Bruins, Reinder Hoekstra, Gerda van Eck, Versnellingsagenda
 Noord Nederland
 Henk Flipsen, Jan Baan, Huub Fransen en Martin Grift, Nevedi
 Bas Ruter, Dirk Duijzer, Albert Vernooij, Rabobank
 Marit van Egmond en Erik Kieftenburg, Albert Heijn
 Frits van Eerd, Jumbo
 Theo Wams en Kirsten Haanraads, Natuurmonumenten
 Kees de Pater en Carleen Weebers, Vogelbescherming
 Nol Verdaasdonk, Brabantse Milieufederatie
 Sijas Akkerman, Stichting natuur en Milieu
 Wouter van de Weijden, Centrum voor Landbouw en Milieu
 Jan-Willem Erisman, Louis Bolk instituut
 Annemarie Spierings en Bert Pauli, Gedeputeerde Staten Noord-Brabant
 Joop Atsma en Henk Bekman, Stichting Brancheorganisatie Kalversector
 Peter Verdaasdonk en Bert van den Berg, Dierenbescherming
 Uri Rosenthal en Ingrid Jansen, Regiegroep vitalisering varkenshouderij

Koplopersdag 9 mei 2016

Samuel Levie, Brandt en Levie
 Irene van der Voort, Remeker, Bond van Boerderij-Zuivelbereiders
 Mark vd Eijnden, De Hoeve, stichting keten duurzaam varkensvlees
 Frank Mandersloot, Vallei Boert Bewust
 Robert Nijkamp, de Windstreek
 Grietske Hoekstra, Cono kaasmakers
 Tijn van den Breugel en Bas Anthonissen, Van den Gronden
 Tiny Schepers, Heydehoeve en Ben van Zwanenberg Food Group
 Lucas Simons, New Foresight

Bijlage 5 – Beperking van het vrije handelsverkeer

Toelichting op Artikel 36 VWEU over eventuele beperking van het vrij handelsverkeer van goederen

Titel II (Het vrije verkeer van goederen), Artikelen 34 - 36 van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie

Artikel 34

Kwantitatieve invoerbeperkingen en alle maatregelen van gelijke werking zijn tussen de lidstaten verboden.

Artikel 35

Kwantitatieve uitvoerbeperkingen en alle maatregelen van gelijke werking zijn tussen de lidstaten verboden.

Artikel 36

De bepalingen van de artikelen 34 en 35 vormen geen beletsel voor verboden of beperkingen van invoer, uitvoer of doorvoer, welke gerechtvaardigd zijn uit hoofde van bescherming van de openbare zedelijkheid, de openbare orde, de openbare veiligheid, de gezondheid en het leven van personen, dieren of planten, het nationaal artistiek historisch en archeologisch bezit of uit hoofde van bescherming van de industriële en commerciële eigendom. Deze verboden of beperkingen mogen echter geen middel tot willekeurige discriminatie noch een verkapte beperking van de handel tussen de lidstaten vormen.

Om te beginnen geldt dat iedere maatregel van een lidstaat die de handel binnen de Unie al dan niet rechtstreeks, daadwerkelijk of potentieel kan belemmeren, moet worden aangemerkt als een maatregel van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen in de zin van artikel 34 VWEU. Dergelijke maatregelen zijn in principe verboden.

Volgens de vaste rechtspraak van het Hof van Justitie kan een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking slechts worden gerechtvaardigd indien met die maatregel dwingende redenen van algemeen belang zoals bedoeld in artikel 36 VWEU worden nagestreefd, de maatregel geschikt is om het nagestreefde doel te verwezenlijken en die maatregel niet verder gaat dan voor het bereiken daarvan noodzakelijk is.

Op grond van deze evenredigheidstoets valt een nationale regeling of maatregel niet onder de uitzondering van artikel 36 VWEU wanneer het nagestreefde doel even doeltreffend kan worden bereikt door maatregelen die het handelsverkeer binnen de Unie minder beperken.

Om deze reden zal een verbod op de handel in producten die niet aan de Nederlandse additionele eisen voldoen naar alle waarschijnlijkheid sneuvelen, omdat het mogelijk is ook met minder vergaande maatregelen zoals stimuleringsmaatregelen, etikettering of private labels een hogere kwaliteit van vleesproducten na te streven zonder producten uit andere lidstaten van de markt te weren.

Daar komt bij dat er voor vlees en vleesproducten een gemeenschappelijke marktordening geldt, met geharmoniseerde eisen wat betreft de eisen waaraan die producten moeten voldoen.

Nationale maatregelen die afwijken van of inbreuk maken op die gemeenschappelijke regels zijn niet toegestaan en kunnen slechts worden gerechtvaardigd wanneer de lidstaten nationale regels toepassen die een andere doelstelling van algemeen belang nastreven dan de gemeenschappelijke marktordening (dus voor zover niet volledig geharmoniseerd in het kader van de GMO).

In dit licht valt te betwijfelen of de nationale maatregel kan worden gerechtvaardigd met een beroep op de gezondheid van dieren; hiervoor gelden immers op EU-niveau verregaand geharmoniseerde regels. Voor bijvoorbeeld de volksgezondheid wordt wel geaccepteerd dat de lidstaten zich hierop kunnen beroepen om aanvullende nationale maatregelen te treffen. Ook dan zal de noodzaak en geschiktheid van de concrete maatregel echter nog steeds moeten worden onderbouwd om te kunnen aantonen dat er geen minder vergaande alternatieven voorhanden zijn.

Qua proces geldt dat het ontwerp van een nationale maatregel als hier bedoeld moet worden genotificeerd op grond van Richtlijn (EU) nr. 2015/1535 van de Raad en het Europees Parlement van 9 september 2015 betreffende een informatieprocedure op het gebied van technische voorschriften en regels betreffende de diensten van de informatiemaatschappij (Pb EU L 241 van 17.9.2015).

Gedurende de notificatie geldt een standstill periode van 3 maanden, waarbinnen zowel de Europese Commissie als andere lidstaten opmerkingen kunnen maken. Als er opmerkingen komen wordt de procedure verder verdaagd totdat de opmerkingen naar behoren zijn verwerkt en het ontwerp zo nodig is aangepast. Het schenden van de notificatieplicht leidt tot nietigheid van de regeling (op grond van het zogenaamde 'Securitel' arrest).

Daarnaast kan de Commissie natuurlijk te allen tijde een inbreukprocedure tegen Nederland beginnen als een nationale maatregel wordt vastgesteld die naar het oordeel van de Commissie een inbreuk vormt op het vrij verkeer van goederen.

Bron: ministerie Economische Zaken

Bijlage 6 – Bevoegdheden van rijk, provincies en gemeenten

Overzicht van huidige bevoegdheden van rijk, provincies en gemeenten met betrekking tot (verduurzaming van) de veehouderij

Rijk:

- Milieuregelgeving (Wet milieubeheer, Wabo, Wet ammoniak en veehouderij, Wet geurhinder en veehouderij), inclusief de besluiten die daaronder vallen (zoals Besluit emissiearme huisvesting en Activiteitenbesluit).
- Dierenwelzijn (Wet dieren, basis EU-richtlijnen en EU-verordeningen, selectief een nationale kop), inclusief de besluiten die daaronder vallen
- Antibiotica gebruik (UDD-regeling o.g.v. Wet dieren)
- Diergezondheid (Wet dieren en Gezondheids- en welzijnswet voor Dieren)
- Mestregelgeving (Meststoffenwet)
- Crisis en Herstelwet
- Wet ruimtelijke ordening

Provincies:

- kader stellen RO-beleid (Verordening Ruimte)
- vergunningen op grond van Wet milieubeheer
- vergunningen ikv Natuurbeschermingswet

Gemeenten:

- bevoegd gezag milieu- en ruimtelijk ordeningsregelgeving: vergunningverlening Wet milieubeheer en WRO

Bron: ministerie Economische Zaken

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD

Bezuidenhoutseweg 60

Postbus 90405

2509 LK Den Haag

T 070 3499 499

E communicatie@ser.nl

www.ser.nl

© 2016, Sociaal-Economische Raad